

PLURALIZAM U SVETOM PISMU

Ermenegildo Manicardi, Bologna

UDK : 321.7 : 22
Izlaganje na znanstv. skupu

Sažetak

Svjestan poteškoće koju sa sobom nosi pokušaj da se jednim jedinim pogledom obuhvati široka tema pluralizma u Svetom pismu, autor predlaže tri susljedne razine čitanja rečenog fenomena, držeći ih različitima, ali istodobno i komplementarnima.

Prvi dio ovog teksta proučava pluralizam kakav se očituje u procesu formiranja samih biblijskih tekstova. Naime, ti su tekstovi, premda posjeduju prepoznatljivu individualnost, sastavljeni od mnoštva kompozicijskih elemenata, koje ne razara, nego određuje jedinstvo objave i knjige koja je prenosi.

Drugi dio ovog teksta premješta se na razinu Isusove povijesti, o kojoj izvještavaju evanđelja, da bi pokazao kako je Isusovo ponašanje prema strancima i ljudima izvan njegova kruga moguće shvatiti pluralistički. Naime, Isus zna uvijek dohvatiti ono što u dubini povezuje njegove sugovornike s njime, a da pritom ne obezvrjeđuje i ne potiskuje međusobne razlike.

Treći i zadnji dio ovog razmišljanja nastoji sagledati odnos između završnog poslanja, koje predviđa nužni angažman učenika na sjedinjenju svih ljudi u znaku jedinog evanđelja, i pluralizma kakav je živio Isus iz Nazareta (tretiran u drugom dijelu), odnosno fenomena nesumnjivog pluralizma, koji karakterizira sadašnji biblijski tekst (kao što to proizlazi iz prvog dijela).

Problem pluralizma u Svetom pismu zacijelo predstavlja jednu ne baš odveć laku i ograničenu temu. Zbog toga je prikladno da odmah navedem tri različite razine na kojima će se kretati naša razlaganja kao i tri područja koja ćemo uzeti u razmatranje. Riječ je o tri razine prema sljedećem redu: prva je razina postanka nadahnutih biblijskih tekstova, druga je razina povijesti Isusa iz Nazareta dok je treća razina konačne završnice, koju je moguće poistovjetiti s univerzalnim pozivom na misijsko naviještanje čitavom svijetu.

Zanima nas ponajprije *pluralizam koji se očituje u samim tekstovima* koji tvore konstitutivno tkivo Svetog pisma. Naime, biblijski su tekstovi, premda imaju svoju prepoznatljivu individualnost, ipak često sastavljeni od mnoštva kompozicijskih i relacijskih elemenata, koji svjedoče o međusobnoj korelaciji jedinstva i pluralnosti. Dakle, te elemente možemo promatrati kao svjedočanstvo o postojanju unutar svetopisamskih tekstova jednoga takvog pluralizma koji ne razara jedinstvo već ga određuje.

Drugi dio našeg razmišljnja premješta se s razine formulacije teksta na razinu onoga što nam tekst predlaže kao objekt svojega svjedočenja. Ako se želi razmišljati o pluralizmu u Svetom pismu, čini nam se da je od odlučujuće važnosti uzeti u obzir lik Isusa Krista. Naime, bio bi to odveć površan pristup ako bismo se ograničili na to da razmišljamo o pluralizmu tekstova koji pružaju svjedočanstvo o njemu (npr. o činjenici četverolikog evanđelja), a da pritom ne pokušamo saznati što nam to evanđelje svjedoči o mogućim *vidovima Isusova ponašanja, koje je moguće interpretirati na pluralistički način.*

Sa stajališta kršćanske Biblije imamo još jedan moment koji zahtijeva da ga se pokuša protumačiti kada se govori o pluralizmu. Novi zavjet nedvojbeno završava s pozivom na propovijedanje evanđelja čitavom svijetu. Stoga ćemo sebi postaviti pitanje *kako dovesti u sklad sveopće misijsko poslanje i pluralizam.*

Mislimo da ne bi odgovaralo simpoziju kao što je ovaj ako bismo se ograničili na detaljnu monografsku razradbu jedne pojedinačne teme. Znajući da nije moguće ponuditi kompletni prikaz teme kao što je "Pluralizam u Svetom pismu",¹ čini nam se prikladnijim predložiti jednu shemu za razmišljanje o ovoj temi, koju karakterizira šira teološka perspektiva.

1. PLURALIZAM I TEKST PISMA

Započnimo ukazujući na bitne elemente tekstualnog pluralizma. Na ovoj razini željeli bismo pokazati u četiri susljedna koraka da je biblijski tekst, koji do te mjere predstavlja u sebi maksimalno jedinstvo da ge se s pravom promatra kao jedan kanon (očito, da bi se dobilo jednu mjernu jedinicu, potrebno je nešto što će biti veoma precizno i jedinstveno), zapravo rezultat različitih višelikih elemenata. To je prvi moment koji treba uzeti u obzir da bi se moglo govoriti o pluralizmu u Pismu.

1.1. *Pluralizam u židovskoj Bibliji*

Nadahnuti biblijski tekst s kojim mi kao vjernici, kršćani ili Židovi računamo, predstavlja jedan tekst koji se veoma često formirao tako da je sjedinjavao razne prethodne tradicije, zahtijevajući tako formiran autoritet kanonske norme. Mnogi tekstovi židovske Biblije sjedinjuju u sebi mnoštvo tradicija. Nema potrebe da se duže zaustavljamo na ovom poznatom vidu biblijskog teksta. Već i sama pripovijest o stvaranju čovjeka, s kojom započinje

¹ Veoma je u tom smislu koristan tekst Papinske biblijske komisije, *Jedinstvo i različitost u Crkvi*, od 15. IV. 1988.

židovska Biblija, nedvojbeno predstavlja rezultat kompozicije dviju različitih tradicija koje interpretiraju istu činjenicu. Dok prvo poglavlje predstavlja tzv. svećeničku tradiciju (P), drugo poglavlje donosi jednu puno stariju naraciju (J). Sličan postupak moguće je uočiti i kod drugih pripovijesti, kako u Pentateuhu tako i kod tekstova koji se odnose na novija zbivanja i koje je stoga moguće lakše kontrolirati. Možda ne čudi što postoji više pripovijesti koje opisuju Mojsijev poziv. Međutim, isto tako ima više različitih pripovijesti koje govore i o Davidovu pozivu (usp. 1 Sam 16).

No, židovska Biblija sadrži isto tako i jedan drugi fenomen koji je zanimljiv sa stajališta pluralizma. Naime, u njoj nalazimo *knjige koje su reinterpretacija drugih biblijskih knjiga*. Pritom se ne radi samo o reinterpretaciji starijih tradicija, koja se prilikom sastavljanja jedne nove pripovijedne sinteze drži jednakovrijednom, već se događa da se prethodnim knjigama doda jedna druga knjiga, koja ih obuhvaća, odnosno reinterpreтира. Prilagodavajući ono što predlaže Paul Beauchamp, moglo bi se i u ovom slučaju govoriti o "deuterosi" (od grčkog "deuterosis"=ponavljanje). Najočitiiji slučajevi su knjiga Ponovljenog zakona (Deuteronomij) - od koje je i preuzeta riječ "deuterosi" - predstavljena uz druge tradicije okupljene u prve četiri knjige Petoknjižja, kao reinterpretacija Izlaska, te Deuteriozaija (Iz 40-55), čija su proroštva uvrštena pokraj proroštava Izaije iz VII. st.²

Preostaje nam još jedan zadnji fenomen koji treba svakako spomenuti, a to su one *židovske knjige koje osporavaju druge knjige*. Tu se posebno ističu Kohelet i Job. Kohelet kritički sugerira rezultate mudrosti iz prethodnih vremena. Job osporava tradicionalnu teologiju retribucije (nagrade i kazne), a posebno teologiju patnje, koju se držalo posljedicom grijeha.

1.2. Grčka biblija

Izgleda da se fenomeni koje smo zapazili trebaju smjestiti unutar jedne kulture koju možemo označiti kao homogenu. Pa iako se radi o elementima koji se pojavljuju u različitim stoljećima, riječ je uvijek o identitetu jednog te istog naroda i jednog jezika. Također ni u Babilonskom izgnanstvu nema još govora o prelasku na neku drugu kulturu.

U aleksandrijskoj dijaspori nalazimo se pred jednom profinjnom kulturom, koja je bila veoma zainteresirana za religiozne teme. U tom kontekstu nastaju nove knjige kao Mudrost Sala-

² Termin "deuterosi" potječe od grčkog deuterosis, ponavljanje. Usp. P. Beauchamp, *L'uno e l'altro testamento. Saggio di lettura*, Paideia, Brescia 1985, str. 172-187.

monova, koje premišljaju prethodnu povijest kako bi osvijetlile susret s novim situacijama i idejama. Tako se primjerice u zadnjem dijelu te knjige (pogl. 10-19) pripovijeda još jednom o Izlasku na način koji je prikladan da se vjernici mogu suočiti s misterijskim kultovima i magijom.³ U ovoj novoj klimi prihvaćanje apokaliptike dovodi do prihvaćanja Danijelove knjige među kanonske spise.

1.3. *Novi zavjet*

S Novim zavjetom situacija se radikalno promijenila, ukoliko se kršćanski navještaj širi na raznim mjestima i ambijentima, koje karakterizira kulturni pluralizam. Situacija o kojoj je riječ ima mnogo zajedničkog s dijasporom kakva je bila u Aleksandriji, ali s tom razlikom što se sada radi o jednom puno većem i širem ambijentu, jer se novozavjetni tekstovi konačno obraćaju ljudima neovisno o njihovoj pripadnosti.

Međutim, u Novom zavjetu se o činjenici pluralizma govori rabeći temu o Duhu Svetom kao sili Božjoj, koji stvara jedinstvo *iz različitosti u njima i kroz njih*. Početak ovakvog gledanja imamo već unutar događaja Duhova, promatranog kao anti-Babilon, gdje zajedničko razumijevanje sjedinjuje različite jezike (Dj 2). Ovu osebujnu koncepciju Duha kao jedinstva u različitosti kasnije će produbiti Pavao u svojim spisima: "Različiti su darovi, a isti Duh; i različite su službe, a isti Gospodin; i različita su djelovanja, a isti Bog, koji čini sve u svima" (1 Kor 12,4-6, 15-22; Rim 14,2-3).

Imajući ovakvu viziju Duha Svetog, nije bilo više nemoguće pomišljati na jedino Evanđelje koje je bilo pozvano da se suoči s različitim kulturama. Djela apostolska svjedoče u govoru na Areopagu u Ateni, Pavao je toga bio svjestan (Dj 17). U tom govoru ne nalazimo više pozivanje na zajednički kodeks, Bibliju, kao što se to događalo za vrijeme misijskog poslanja u helenističkim gradovima u kojima se, međutim, polazi od sinagoga (Solun) ili od grupe Židova i bogobojaznih (kao u Filipima). Ovdje se sada polazi od navještaja nepoznatog Boga te se traži neke uporišne točke čak i kod pjesnika.

Međutim, različitost lokalnih zajednica može naći svoje jedinstvo u identičnosti jedna Crkve (Ecclesia). Stoga završnu viziju tvori jedincatost jedne Crkve u mnogim crkvama.

Raznolikost zajednica koja karakterizira život prvotnog kršćanstva izražena je u Novom zavjetu ne samo u svjedočenju koje je sadržano u velikim djelima apostolskim, nego i u pluralnosti tekstovnih korpusa sakupljenih u Novom zavjetu: evanđelja (sinop-

³ Usp. npr. L. Mazzinghi, *Notte di paura e di luce. Esegese di Sap. 17, 1-18, 4*, *Analecta Biblica* 134, Roma 1995, str. 357.

tici), Pavlovi spisi, Ivanova tradicija. Pavlova tradicija ukazuje na različite slojeve i značajne razvojne faze: bloku nesumnjivo Pavlovih spisa (koji obuhvaća sedam poslanica), treba nadodati i poslanice iz sužanjstva (Kol i Ef) te, ali na jednoj drugoj razini, pastoralne poslanice. Poslanica Hebrejima povezana je s Pavlovom strujom na veoma kompleksan način. U svojih sedam poslanica, koje cjelokupna biblijska kritika smatra autentičnima, Pavao se obraća veoma različitim zajednicama; koje žive u gradovima od prvorazrednog značenja, kao što su Rim i Korint, u gradovima od drugotne važnosti, kao Filipi i Solun, pokrajinska središta u Makedoniji, različitim grupama u Galiciji. Također i Ivanova tradicija pokazuje duboku unutarnju raznolikost: Otkrivenje je nesumnjivo djelo ivanovske tradicije, ali i istodobno i djelo koje je očito strukturirano uz pomoć apokaliptičkih oblika. I evanđelja se očituju kao jedno evanđelje ukoliko predstavljaju jedinstvo ostvareno u četverolikoj mnoštvenosti.

1.4. *Kanoničnost i deuterokanonski dodaci*

Razmišljajući o odnosu pluralizma i biblijskog teksta ne možemo ostaviti po strani fenomen deuterokanonskih knjiga.

U našoj perspektivi nadasve je zanimljiv slučaj, inače prihvaćen kao normativan, onih biblijskih tekstova koji su nadopunjeni novim elementima. Primjer za to je završetak koji je dodan kanonskom evanđelju po Marku. Djelo evanđelista redaktora završavalo je retkom 16,8, gdje stoji da su žene, nakon što su u praznom grobu poslušale navještaj uskrsnuća, ispunile primljeni nalog glede apostola, a da pritom nisu proširile navještaj uskrsnuća izvan apostolskog kruga. No, u jednom određenom trenutku ovakav završetak kršćani nisu više shvaćali. Možda se nekom čitatelju učinilo - a riječ je o mišljenju na koje se može naići i kod suvremenih bibličara - da spomenuti tekst želi reći kako žene nisu poslušale anđelove riječi te da nisu izvršile nalog prema kojemu su trebale odnijeti navještaj uskrsnuća Petru i drugim učenicima. Poradi toga prvotnom tekstu je u nekim rukopisima dodana perikopa (Mk 16,9-20), koja upozorava na opasnost da se upadne u nevjeru (usp. r.11, r.13b, r.14.), te se nalaže univerzalno misijsko poslanje: "Pođite po svem svijetu i propovijedajte Evanđelje svemu stvorenju" (16,15).

Na taj se način zapravo promijenila Markova impostacija po kojoj je nužno uputiti se nanovo za Uskrslim prema Galileji da bi se, aktiviranjem postpahalnog nasljedovanja snagom uskrsnuća moglo dospjeti do toga da se "vidi" Isusa, tj. da ga se konačno shvati. Dodatak narušava ovu prvotnu ravnotežu i ublažuje markovsku teologiju završavajući u smirenijem tonu: "Oni pak odoše i

propovijedahu posvuda, a Gospodin surađivaše i utvrđivaše Riječ popratnim znakovima.”

1.5. *Pluralizam u svjedočenju biblijskih tekstova*

Jedan kratki osvrt zaslužuje i činjenica da je biblijski tekst na čiju smo pluriformnost već ukazali, posvjedočen u jednom pluralnom obliku. Naime, kada je riječ o danas upotrebljavanom biblijskom tekstu, tada se tu ne radi o jednom “textus receptus”, već se nastojanje da se dođe do arhetipa odvija pomoću čitave jedne sve veće i veće serije tekstovnih svjedočanstava. Vraćanje na arhetip polazi od velikih uncijalnih rukopisa, preko starih prijevoda, preko svjedočanstava Otaca do papirusa i drugih sretnih otkrića kao što je otkriće raznih biblijskih tekstova u Kumranu. Možemo se prisjetiti i verifikacija rekonstruiranog arhetipskog teksta koje su postale moguće u novije vrijeme zahvaljujući pronalasku mnogobrojnih rukopisa, a posebno onih proroka Izaije.

No, uz ovaj vid, više arheološke i filološke naravi, imamo i jedan drugi vid, koji posjeduje puno veće teološko značenje. Biblijski tekst danas u Crkvi treba biti utvrđen pomoću serije temeljnih odnosa od kojih ni jedan ne smije biti zapostavljen. Odnos židovskog teksta Starog zavjeta prema grčkom tekstu Novog zavjeta, odnos jednog i drugog prema tekstu LXX (koji bi neki htjeli “definirati” kao onaj pravi za kršćane nadahnuti tekst SZ-1), odnos s Vulgatom poradi njezina odnosa s Tridentinskim saborom kao mjestom na kojemu je prepoznat kanon. Osim toga, odnos prema Vulgati mora biti integriran ispravnim i komplementarnim uvažavanjem tzv. Neovulgate.

Dakle, također kada se radi o našoj Crkvi, rekonstrukcija normativnog teksta predstavlja jedan pluralistički kod. Stoga u zaključku ovoga prvog dijela treba reći sljedeće: biblijski tekst u cjelini doseže svoje jedinstvo polazeći od pluralnosti i u pluralnosti. Biblijski tekst u sebi jest i ostaje svjedočanstvo jedinstva u mnoštvosti.

2. ISUS IZ NAZARETA I PLURALIZAM

Do sada smo se kretali na razini sadašnje forme biblijskog teksta, čiji je nastanak motiviran potrebom za jedinstvenošću, ali uz istodobno poštivanje različitosti oblika tradicije objave. U ovom drugom dijelu našeg razmišljanja premjestit ćemo se na razinu promatranja tekstovnog medija svjedočanstva - za koji smo utvrdili da je pluralan - na razinu posvjedočenog objekta, kako bismo se mogli zapitati o eventualnom odnosu između Isusa i pluralizma. Ne želeći pak više razmišljati o pluralizmu Pisma, koji se očituje u

činjenici da je "izvršno svjedočanstvo" (DV, 17 i 18) središnjeg događaja objave sadržano u "četverolikom evanđelju", razmišljat ćemo odsad o Isusovu ponašanju, kakvo je posvjedočeno u samim evanđeljima, i to pod vidom eventualnog Isusova pluralističkog držanja.

Čini nam se da promatranje stava koji je Isus zauzeo prema strancima prisutnim u njegovu ambijentu predstavlja važan moment kada je riječ o vrednovanju Isusova pluralizma.

2.1. *Usredotočenost Isusova poslanja na Izrael*

U ozbiljnim biblijskim studijama općenito prevladava mišljenje da se Isus usredotočio isključivo na Izrael. Tako npr. u dokumentu Papinske biblijske komisije "Jedinstvo i različitost u Crkvi" (1988.) stoji sljedeće: "Isus pripada židovskom narodu, a i obraća se Izraelu. Također i njegovi učenici su Židovi, pa kada im je upućen poziv da prošire Isusovo djelo, oni se ograničavaju samo na Izrael. Ustanovljujući skupinu Dvanaestorice (koje najstarija sinoptička tradicija još ne naziva apostolima), Isus čini jednu proročku gestu te obznanjuje svoju volju da ponovno okupi i uspostavi Izraelski narod i njegovih dvanaest plemena, kao što je to židovska tradicija očekivala od mesijanskih vremena."⁴

Ovaj tekst očito želi podcrtati Isusovo djelovanje, koje ide za tim da djeluje ujedinjujuće na život svoga naroda, koji je bio ugrožen opasnošću "podjele na razne frakcije (hairesis)".⁵

No time se ne bi sve reklo ako se ne uzme u obzir i činjenicu da je Isus, premda usredotočen na Izrael, prema neizraelcima nazočnima na prostoru njegova poslanja zauzeo takav stav koji zaslužuje da ga se definira pluralističkim u pravom i dubokom smislu te riječi.

Proučavajući nedavno svjedočenje četiriju evanđelista o Isusovu odnosu prema strancima, došli smo do zaključka da nam evanđelja zapravo, kada je riječ o pluralizmu, pružaju jedno i za nas danas veoma poučno svjedočanstvo.⁶

2.2. *Isus i skupine stranaca u njegovom okružju*

Isus se nije *kretao niti je javno djelovao u gradovima u kojima je bila brojna prisutnost stranaca*. Ipak, ti su gradovi bili brojni u kontekstu u kojemu se povijesno odvijalo njegovo djelovanje. Emblematski može biti slučaj Seforisa i Tiberijade, gradova koje je

⁴ Usp. *Enchiridion Biblicum* § 1116.

⁵ Usp. *Enchiridion Biblicum* § 1115.

⁶ Usp. E. Manicardi, *Gesù e lo straniero*, u: *Ricerchistorico Bibliche* 8 (1996), str. 197-231.

Herod Antipa sukcesivno učinio glavnim gradovima Galileje. Iako je prvi udaljen od Nazareta samo 5 kilometara, evanđeoska tradicija ga i ne spominje. Tiberijada, sagrađena na zapadnoj obali jezera nedaleko od Kafarnauma desetljeće prije početka Isusova javnog djelovanja, ne spominje se u sinopticima. Ivan je, međutim spominje, kao polazište nekih lađa u kojima su ljudi tražili Isusa nakon umnažanja kruha (6,23). I u ovom se slučaju ne misli na njezine poganske stanovnike, što se vidi iz činjenice da su poslije predstavljeni kao "Židovi" (6.41.52). Evanđeoski opis scenarija Isusova javnog djelovanja u sukladnosti je s njegovom izjavom da "je poslan izgnanim ovcima doma Izraelova" (Mt 15,24).

Usredotočenje Isusova povijesnog djelovanja na Židove ne isključuje, međutim, nežidove iz prostora Isusova djelovanja. Moglo bi se reći kako su oni zahvaćeni Isusovim događajem i ostavljeni slobodni. *U mnoštvu, koje ga je slušalo, primjećuje se prisutnost stranaca.* To vrijedi za pripovijedanje svih sinoptičkih evanđelja. Još preciznije: u Mk i Lk prisutnost stranaca ukazuje se počevši od sukoba u Galileji (Mk 3,7s; Lk 6,17), dok se u Mateja stranci, koji dolaze iz Dekapolisa, spominju već od početka javnog djelovanja (Mt 4,25). Ivanovski okvir ne pokazuje posebnog interesa za razlikovanje odakle su oni što su u masi. Tek u Jeruzalemu, na vrhuncu javnog djelovanja, govori se o nekim Grcima, ali to nije poradi njihova odnosa prema Isusu, nego Isus jednostavno navješta da će, počevši od njegova budućeg uzdignuća, svi biti od njega privučeni (Iv 12,20ss).

2.3. Perspektiva budućeg uključenja stranaca u spasenje

Prisutnost stranaca za vrijeme Isusova javnog djelovanja, unatoč njegovoj usmjerenosti na Izrael, povezana je s proročkom perspektivom konačnog okupljanja naroda i njihovog eshatološkog uključenja u spasenje, što se očituje u Isusovom eshatološkom govoru (Mt 24,31; Mk 13,27). Isus preuzima navještaj dolaska naroda s istoka i zapada, zajedno s idejom gozbe na kojoj će i stranci biti za stolom zajedno s patrijarsima i prorocima, i to povezuje s odgovorom vjere stotnika u Kafarnaumu (Mt 8,11-12; Lk 13, 28.29). U ovoj perspektivi bolje se tumači kako su, u Isusovim riječima, nanovo procvjetali pozitivni spomeni stranaca iz prošlosti. Možemo ih spomenuti: udovica iz Serapte Sidonske i Naaman Sirac (Lk 4,25-27), kraljica Juga (Mt 12,24; Lk 11,31), Ninivljani (Mt 12, 41; Lk 11,31), Tir i Sidon (Mt 11,21s; Lk 10,13s). Usredotočenje na Izrael nije tek poradi posebne dobrote Židova u odnosu na nežidove, nego ponajprije poradi Božje vjernosti koja nastavlja pozivati svoj narod. Zapravo, posebna pažnja prema Židovima ide pod ruku, kod Isusa, s prijetnjom kazne ako se ne obrate. U Mt 19,28 i Lk 22, 29-30 sačuvana je izreka o sudu koji će

(Dvanaestorica) učenici Isusovi održati nad dvanaest plemena Izraelovih. Jednom riječju, usredotočenje na Izraela ne smije se vrednovati kao pozitivna diskriminacija. Ozbiljno usmjeren na Izrael, Isus ostaje na neki način pažljiv i otvoren prema strancima. Način na koji promatra svoje suvremenike pokazuje se istodobno konkretno diferenciranim i jedinstvenim u perspektivi konačnog suda i spasenja, što je jasno sudbina svih ljudi.

2.4. *Susret Isusa i pojedinih stranaca*

Rijetki susreti s pojedinim strancima - i pozitivni razvoj odnosa prema njima - nisu predstavljeni kao posebni slučajevi vezani uz iznimne okolnosti. Tradicije koje se odnose na stotnika iz Kafarnauma (Mt 8,5-13; Lk 7, 1-10; usp. i Iv 4, 46-53) i na ženu Sirofeničanku (Mt 15,21-28) svjedoče o realizmu i jednostavnosti kojom Isus gleda na strance koje susreće, unatoč povijesnom usredotočenju svojeg djelovanja na Židove. Ne pokazuje se ni jedan neprijateljski stav ili stav nepovjerenja prema onima koji mu dolaze.⁷

Ako on u prvom trenutku odbija njihove molbe za pomoć, to je samo u odnosu na poslanje (opisano) koje je primio od Oca. To je s izričitom jasnoćom izraženo u riječima ženi: "Treba da se *prvo* (!) nahrane djeca; nije dobro uzeti kruh djeci i baciti ga psićima" (Mk 7,27). Dovoljan je međutim odgovor dobre i inteligentne vjere žene: "Da, Gospodine, ali i psići jedu od mrvica koje padnu sa stola", da bi se Isus dao uplesti u problem svojih sugovornika stranaca. Odbijajući prvi zahtjev, Isus pokazuje stvarnost distance između njega i određenih sugovornika. Dozvoljavajući potom određeno izjednačavanje između njih i svojih sunarodnjaka, pokazuje element koji povezuje iznad različitosti. Različitost je tako nadidena, a da nije zanijekana. Čini nam se da ovaj dolazak do jedinstva, s pomnijim čuvanjem pluralnosti, dopušta da ispravno definiramo Isusovo ponašanje prema složenom ambijentu svojeg djelovanja kao "pluralističko". Dosljedno, opći obzor njegovog djelovanja ne može biti shvaćen kao poravnanje svih različitosti niti kao unošenje sugovornika u svoj sustav.

⁷ Problem ulaska u kuću stotnikovu (Mt 8,7) ne može se tumačiti kao Isusovo nepovjerenje prema strancu. Čini se da se zapravo radi o poštovanju tradicije, kako je izneseno i u izvještaju o ozdravljenju gubavca (što je u Mt neposredno prethodni kontekst), a koja tradicija zahtijeva podvrgavanje određenim odredbama Mojsijeva zakona (8,4), premda je čudotvorac već dotaknuo gubavca kršeći tako odredbe zakona (8,3).

2.5. Poseban slučaj Samarije

Posebno zanimljiv slučaj Isusova odnosa prema strancima pokazan je u događaju sa Samarijancima. Isusov odnos prema Samariji i njezinim stanovnicima, a povijesni sukobi između njih i Židova dobro su poznati evanđeoskoj tradiciji, iznesen je u Lk i Iv. Scenarij nije onaj Isusovih misionarskih putovanja kroz te krajeve, nego ponajprije slučajni prolazak prema nekom drugom odredištu. Iz ovih okolnosti koji put proizlazi neprijateljstvo od strane stanovnika Samarije, kao kad se Isus zaputio tamo svratiti na početku svojega uspona prema Jeruzalemu (Lk 9,52b-56), ili pak tek nepovjerenje, kao u slučaju žene na zdencu u Siharu (Iv 4,9). U drugim se slučajevima Samarijanci obraćaju Isusu bez ikakvih problema, kao što čini gubavac za kojega se tek na kraju otkriva da je Samarijanac (Lk 17,16) ili stanovnici grada Sihara koji su privučeni Isusu ženinim svjedočanstvom (Iv 4,28-30.39ss).

Što se tiče Samarijanaca, Isus izričito potvrđuje njihovu odijeljenost (od Židova). To vrijedi za gubavca, za Samarijanku i ponajprije za osobu koja je u prispodobi općenito nazvana "dobri Samarijanac" (Lk 10,29-37). On je unesen u prispodobu upravo poradi toga što je stranac u odnosu prema Židovu koji je upao među razbojнике. Iako Isus ne prihvaća legitimnost njihova kulta na brdu Gerizimu (Iv 4,22), ne odbacuje Samarijance niti im prigovara. Naprotiv, ukorio je Jakova i Ivana kad su tražili kaznu za samarijansko selo (Lk 9,54s). Kao u slučaju stotnika i Kananejke (Mt 8,10; Lk 7,9) i Samarijanci se mogu navesti kao primjer boljeg ponašanja nego što ga imaju Isusovi sunarodnjaci Judejci i Galilejci (Lk 17,17s). Tako Isusovo ponašanje i prema Samarijancima treba biti definirano kao "pluralističko".

2.6. Isusove riječi koje otkrivaju pluralističke dinamizme

Odlučujući vidovi Isusova pluralističkog stava očituju se u dvije njegove važne riječi.

Vratimo se načas paraboli o dobrom Samarijancu. U njoj je ideja "blišnjega", koja na početku označava sunarodnjaka, proširena kroz scenu u kojoj stranac pomaže s nevjerovatnom dobrotom (i trajnim nastojanjem) potrebniku koji pripada drugoj skupini. Iako je za Isusa "stranac" (usp. Lk 17,18: *allogenes*), Samarijanac može postati pravi bližnji onome tko je upao među razbojнике te koji je zaobiden od svojih najčišćih sunarodnjaka, kao što su svećenik i levit (Lk 10,31-33). Nevjerovatna snaga ove pripovijesti je u tom što jasno očituje kako stvarne sličnosti i različitosti ne mogu biti sve kad je u pitanju odnos među osobama. Iznad razine gdje su stvarne i aktivne, uvijek postoji prostor u kojem bi bilo apsurdno ne uvidjeti njihovu apsolutnu relativnost. Jednom riječju, možemo

potvrditi kako nam ovaj izvještaj očituje Isusovu intuiciju o nužnosti i pozitivnosti, dapače o neizbježnosti, pluralističkog dinamizma kako bi ljudski odnosi bili korisni i pozitivni.

Druga Isusova riječ, koja unutar naše teme zasluša posebnu preciznu pažnju, jest navještaj suda nad svim narodima. U njemu Isus preuzima biblijsku pažnju prema strancu koji je potreban pomoći, dodajući kao novost tvrdnju da se upravo u osobi stranca sam Isus čini prisutnim. S dostojanstvom koje drugi ima kao potencijalni bližnji koji nam može pomoći u našoj nevolji (kao Samarijanac u prisposobi) sad je povezano dostojanstvo Isusova zamjenika, nositelja Isusove prisutnosti, ukoliko je sam potreban, upravo stoga što je stranac, našeg prihvaćanja i naše podrške.

2.7. Isusov pluralistički stav prema strancu

Vrijedi truda na ovome mjestu ponovno se osvrnuti na Isusov stav prema strancu. Isus ne niječe, ne prenaplašava niti osjeća nelagodu poradi različitosti između sebe i stranaca koje susreće za svojeg djelovanja. Ne traži strance i ne upućuje im nikad izravno svoj navještaj, ali kad se nađe pred njima, zna uspostaviti odnos s njima u prostodušnosti, jednostavnosti i realističkom prihvaćanju situacije u vlastitom kulturnom okružju. Tako može dalje ići na prilično diferenciran način; koji put podcrtavajući vlastitu perpleksnost, kao na primjer kad pokazuje teškoću da dođe k nekom poganinu (Mt 8,7), dok u drugim situacijama nastavlja bez prepreka, kao kad sam preuzima inicijativu i traži da mu Samarijanka dade piti (Iv 4,7).

U povezanosti sa stvarnom različitošću stranaca Isus vidi i različitost njihova smještaja u Božji plan spasenja. Poseban je slučaj Sirofeničanke, bilo u Matejevoj bilo u Markovoj redakciji. Isusova usredotočenost na Izraela ne dooušta mu da se izravno obraća strancima, učinivši ih neposrednim ciljem svojega djelovanja, iako je na eshatološkom obzoru predviđeno njihovo konačno uključenje (u Božji plan spasenja).

U okviru autentičnog odnosa koji ne poznaje paternalizama, Isus ne podcrtava različitost stranaca s negativnim tonom, nego je spreman pohvaliti određene značajke sugovornika i maksimalno vrednovati njihove dobre stavove: prihvaćanje Božjeg plana (Sirofeničanka), razumijevanje snage Isusova auktoriteta (stotnik), prepoznavanje primljenoga dara (očišćeni Samarijanac), dobrota u unošenju u situacije drugih (Samarijanac u prisposobi).

Konačni nadilazak odijeljenosti ne proizlazi iz negiranja stvarnosti različitosti. Na isti način na koji uočava razliku između sugovornika i sebe, Isus pušta da i drugi uoči i prihvati razliku između sebe i njega. Distanca nije zanijekana nego je nadidena

prenošenjem odnosa na višu (dublju) razinu, koja čini da stvarna razlika na nižoj razini postane beznačajna. Stranac doseže razinu vjere na kojoj ne može ostati zatvoren za Božji dar u Isusu. To se događa stotniku u Kafarnaumu i Sirofeničanki. Na sličan način otkrivanjem transcendentne naravi kraljevstva Isus bez ostatka sažima i razliku između Rimljana i Židova. Jedinstvo i zajedništvo postavljaju se na razinu koja ne isključuje raznolikost i različitost. Eshatološkom univerzalizmu ne prethodi prethodno povijesno izjednačavanje.

Svijest o dobru što je u strancima koje je susretao, mogla je Isusu pomoći da obogati svoje viđenje odnosa između "stranca" i "bližnjega". Intuicija u prisposobi o dobrom Samarijancu mogla je odatle proizaći. Susret sa strancima vjerojatno je omogućio da se bolje razumije kako je vjera odlučujući element, jer ona prožima život i na kraju tvori najkarakterističniji identitet osobe.

2.8. Isus i nepotpune pripadnosti zajednici učenika

Govor o Isusovu stavu prema pluralizmu, kako ga svjedoče Pisma, ne možemo zaključiti, a da nešto ne reknemo o Isusovim riječima koje se tiču osoba koje djeluju snagom njegova dara i koje su na neki način uljučene u njegov navještaj, iako ne pripadaju skupini učenika. Te riječi nisu brojne, ali su sigurno vrlo značajne za pozitivno vrednovanje (čitanje) fenomena pluralizma. One izražavaju Isusov odnos i stav prema širem krugu učenika.

Događaj koji nas u to uvodi jest onaj s egzorcistom koji nije učenik, i kojeg bi Ivan želio zaustaviti. Isusov odgovor označava pozitivnu mogućnost: "Tko nije protiv nas, za nas je" (Mk 9,38-41; Lk 9, 49-50).

Naizgled suprotnu tvrdnju u Lk 11,23 ne smijemo shvatiti kao negiranje ovog načela. Kontekst jasno pokazuje kako u ovom slučaju Isus tvrdi da se na jasnom frontu borbe između dobra i zla ne može ni misliti na neku središnju ili neutralnu poziciju. U ovom slučaju "tko nije za mene" (to jest tko se pozitivno ne založi za stranu koju ja držim), ne može ni misliti kako može ostati izvan. On je zapravo protiv mene. Paralelizam koji slijedi pomaže jednoznačnom shvaćanju ove izjave "tko sa mnom ne sabire, rasipa": činjenica "ne sabiranja" s Isusom nije jednostavno nedostatak dobra koje bi se moglo ostvariti, nego je negativno nanošenje štete, to jest "rasipanje".

Za vrednovanje komplementarnosti radikalnosti i pluralizma, predlažemo da razmislimo zajedno nad epizodama poziva bogatog mladića (Mk 10,17-22) i nad onom zgodom o egzorcistu koji ne spada potpuno u krug učenika (Mk 9, 38-40).

3. UNIVERZALNO POSLANJE I PLURALIZAM

Govor o pluralizmu u Pismima ne možemo privedi kraju, a da uopće ne dotaknemo samu završnicu kršćanske Biblije, koju je moguće, ako joj se pristupi dosta brzopleto, donekle krivo shvatiti. Novi zavjet završava uistinu sa zapovijedu Uskrslog upućenoj učenicima da okupe u zajednicu sve ljude i sve narode u ime jednog evanđelja. U zaključnoj naraciji Evanđelja po Mateju ta misao je nesumnjivo nazočna: "Učinite učenicima sve narode, krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetog, učeći ih svemu što sam vam zapovjedio" (Mt 28,19-20). Zapovijed je posvjedočena - možda čak na jedan još odlučniji način - i u deuterokanonskom dijelu Evanđelja po Marku: "Idite po svem svijetu i propovijedajte Evanđelje svemu stvorenju. Tko uzvjeruje i krsti se, spasit će se, a tko ne uzvjeruje osudit će se" (Mk 16,15-16).

U kakvom se odnosu nalazi zapovijed o sveopćoj evangelizaciji, koja predstavlja stjecišnu točku svekolikih kršćanskih Pisama, s pluralističkom dimenzijom upisanom u samim biblijskim tekstovima? Riječ je, naime o temeljnom pitanju kršćanskog tumačenja ukupnog smisla Svetog pisma. Tu je potom i život današnje Crkve, za koju u uvjetima kompleksnoga i pluralističkog svjetskog društva taj problem poprima iznimnu važnost. Poneko pitanje može nam pomoći da još jasnije uočimo dosege rečenog problema. Ne znači li možda završni biblijski poticaj na evangelizaciju čitavog svijeta da Božji plan zapravo predviđa dokidanje pluralizma? Pluralizam, čiju smo nazočnost konstatirali u strukturama mnogih biblijskih tekstova, predstavlja jedan trajni element ili je tu riječ samo o tragovima prijelaznih stadija, koje je trebalo svesti na jedno još jednoobraznije izraženo i homogenije jedinstvo i koje danas u perspektivi jedinstvenog odnosa prema Gospodinu, treba držati prevladanim? Što se pak posebno tiče Isusova držanja prema strancima i različitim trebamo se upitati: je li to i takvo držanje povezano sa supstancijom evanđeoskog sadržaja ili se tu radi o strategiji koja zapravo ide za tim da što snažnije zahvati ljude, odnosno da ostvari jedinstvo uistinu dostojno tog imena?

Nama se čini da je prema Pismu "jedinstvo koje je uistinu dostojno imena" upravo jedinstvo u mnogoličnosti, a ne jedinstvo koje dokida razlike.⁸ Moguće je, a katkada i nužno, biti u jedinstvu

⁸ U tom smislu bi izvanredna Pavlova perspektiva mogla predstavljati paradigmu biblijskog jedinstva: "Doista, koji ste god u Krista kršteni, Kristom se zaodjenuste. Nema više: Židov - Grk! Nema više: rob - slobodnjak! Nema više: muško - žensko! Svi ste vi jedan u Kristu Isusu" (Gal 3, 27-28). Ovo načelo jedinstva u različitosti odnosi se nesumnjivo na život unutar Crkve. Ipak se nameće pitanje: kakve posljedice ovakvog diferenciranog gledanja na unutar-crkveno jedinstvo mogu biti po jedinstvo koje treba predložiti onima koji se

pa i uza svu stvarnu različitost "oblika". Spada u nadležnost Crkve da u svakom povijesnom razdoblju prosudi, angažirajući ispravno sve svoje funkcije i službe, kakve su mogućnosti, uvjeti i granice jedinstva kao i legitimne raznolikosti oblika. Najveći izazov današnjem poslanju Crkve predstavlja najvjerojatnije baš dužnost Crkve da shvati i odredi, polazeći od providnosnog dara II. vatikanskog sabora, a u svjetlu Duha Svetoga, koja je to zdrava pluralistička otvorenost, koja može pomoći - jasno, bez rasprodaje vlastita poklada - inkulturirati evanđelje kod ljudi međusobno različitih po stilu življenja, po filozofskim uvjerenjima pa čak i po pripadnosti posebnim religijskim tradicijama.

Ostajući na specifičnom području egzegeze, držimo da odnos između pluralizma i univerzalizma u Svetom pismu treba promišljati izražavajući dosljedno činjenice koje su se očitovale u dva prethodna dijela našeg razmišljanja.

Što se pak tiče ujedinjavanja ljudi u znaku istog evanđelja, kojemu teži poslanje čitave Crkve, treba imati na umu da pozivanje na Isusovo evanđelje ne uključuje samo njegovu poruku i njegovu osobu već i njegovu praksu, za koju smo držali da je možemo označiti kao "pluralističku". Očito, tom jedinom evanđelju pripada također i konkretni način na koji se je utjelovljena Riječ odnosila prema ljudima koje je susretala u svojoj povijesti. Isusovo držanje kojim je nastojao oko jedinstva, a da pritom ne dokine i ne omalovaži razlike, nije moguće suspendirati, a da se time istodobno ne raskine s evanđeoskim iskustvom, koje je on inaugurirao. Misлити da se može nastaviti ići njegovim putem, ostvarujući poslanje u stilu različitom od njegova pluralizma, dovelo bi do očite aporije. Naime, navještalo bi se jedno evanđelje u Isusovo ime koje, međutim, ne bi bilo u stanju uspostaviti bitnu memoriju onoga što je on živio.

Također i proces i recepcija Svetih pisama, po kojima nam dolazi ususret, zaodjeven riječima ljudi, misterij Božje riječi koja je Krist, svjedoči da ono što je vrijedno treba preuzeti odlučno i iskreno, pa i onda kada je obilježeno očitim nesavršenostima. Povijest biblijskih tekstova pokazuje kako ono što je dobro, premda različito i nedovršeno, ne treba biti tek pripušteno s nekom vrsti dobrohotnog paternalizma, već naprotiv treba biti prihvaćeno, tako reći, unutar same normativnosti.⁹ Shvaćati evangelizaciju, pa i u tajnosti srca, kao niveliranje svih naroda unutar jednog jedinstva bez razlika, bilo bi ravno izdaji evanđelja kakvo je sadržano u Svetim pismima.

nalaze, da tako kažem, izvan Crkve i koje učenik želi okupiti u njoj u ime Gospodina?

⁹ Paradigmatsko prihvaćanje nedorečenih knjiga unutar kanona: npr. knjiga uvrštenih u katalog nadahnutih pisama, koje se ne izjašnjavaju o čovjekovoj vječnoj sudbini.

Odluka da se svima navijeste vrijednosti evanđelja tvori središnji sadržaj završnih riječi Uskrsloga upućenih učenicima; Tu odluku treba promatrati u uskom odnosu s potrebom da se specifična bogatstva pojedinih naroda uvrste u bogatstva evanđelja. Ova potonja dinamika koja je komplementarna predhodnoj očituje se na jedan izuzetno paradigmatički način u tekstovima koji pripovijedaju o Nazarenčevu ophođenju s neizraelskim sugovornicima.¹⁰ Na taj način Pismo uključuje u poslanje Crkve zadnju Isusovu želju glede jedinstva svega i sviju u Ocu, a koja je povezana s njegovim sebedarjem u smrti.¹¹ Međutim, u isto vrijeme Pismo nas, možda s istom dozom očitosti, obvezuje na takav pluralizam koji je u potpunosti otvoren poslanju i koji omogućuje nadu u plodnost poslanja dostojnu evanđelja.

(S talijanskog preveli: *Nikola Bižaca i Ante Mateljan*)

PLURALISM IN THE HOLY SCRIPTURES

Summary

The author, aware of the difficulty how to take in by one look the extensive topic of pluralism in the Holy Scripture, proposes three levels of reading the Holy Scriptures, considering the levels different but at the same time also complementary.

The first part of this text goes into the matter of pluralism as it is shown in the proces of forming biblical texts themselves.

Namely, those texts, though they have recognizable individuality, are composed of a great number of the composition elements which do not destroy but determine the unity of revelation and the books that transmit it.

The second part of this text puts itself on the level of Jesus' history, about, which the Gospels report, to show how Jesus' behaviour towards strangers and people outside his circle is possible to understand in the pluralistic way. Namely, Jesus always knows how to attain that what in the depth connects his collocutors with him, but, for all that does not underestimate or repress interacting differences.

¹⁰ Također i novozavjetno gledanje na Duha Kristova, koji se može primiti po vjeri poslušnoj propovijedanju evanđelja, moglo bi pokazati kako evangelizacija treba ići - uvažavanjem jedinstva u različitosti duhovnih darova o kojima govori evanđelje - ne samo do jedinstva nego i do bogatstva različitosti.

¹¹ Usp. posebno Iv 12,32 i Iv 17 te njihov odnos s Iv 20,21 .

The third and the last part of his reflection tends to observe relation between the final mission, which anticipates necessary engagement of the disciples on the uniting of all people in the sign of the only Gospel, and pluralism how it was lived by Jesus from Nazareth (as it is said in the second part) in other words phenomenon of pluralism which characterizes today's biblical text (as could be seen from the first part).